

Lära och utvecklas tillsammans!

Studiematerial

Alfabetisering med modersmålet som grund

- tankar från lärare till lärare

Morit Malm

Kompetensutveckling för sfi lärare
Lärarhögskolan i Stockholm
Myndigheten för skolutveckling

www.lhs.se/ruc/sfi

2005

Alfabetisering med modersmålet som grund

- tankar från lärare till lärare

Morit Malm

Utgångspunkter och förhållningssätt

Varje studerande kommer till undervisningen med sin speciella bakgrund, livssituation och sina behov. Det är här jag som lärare måste börja - i dialog med de studerande. De har varit olika lång tid i Sverige och har olika kunskaper i svenska. Deltagarna kommer med olika föreställningar och förväntningar och den svenska skolkulturen kan säkert te sig främmande. Hur kan jag som alfabetiseringslärare ta reda på och möta dessa olika krav? Min utgångspunkt är att fråga, vara nyfiken och lyhörd. Vi för regelbundet samtal om vad man vill lära, hur man lär sig bäst och varför man lär sig - inlärningsstrategier och studieteknik. De studerande får i uppgift att diskutera frågor som: Vilka mål har du? Vilka möjligheter har du att använda språket utanför skolan? När behöver du kunna läsa och skriva? Vi gör en lista att sätta på väggen och fyller på efterhand: grannar, affären, fotbollsklubben radio, TV... Deltagarna uppmanas att prata med varandra i grupper eller i par. Det är lämpligt att de som har samma modersmål sitter tillsammans. En modersmållärare är förstas till stor hjälp i alla faser av alfabetiseringsarbetet.

För att visa på rikedom och den stora språkliga kompetens som finns i gruppen går vi igenom vilka språk vi talar i gruppen. Skriver upp snyggt på ett stort papper och sätter på väggen. Vi skriver också *Välkommen!* och några vanliga hälsningsfraser på alla våra språk.

Beskrivning av arbetet

Läsinlärning är en komplicerad process där man behöver stöd i sitt eget språk. Utifrån de ljud, ord och innehåll som är bekanta för inläraren går man in i läsandet. Läsning är ju inte bara ren avkodning; det gäller att förstå och ha ett intresse av det som läses. Utan sammanhang och förståelse blir läsningen meningslös.

I alfabetiseringsundervisningen brukar vi utgå från modersmålet. Mina exempel är hämtade från arbetet med somaliska studerande, men metoden går att använda oberoende av språkbakgrund. Självklart borde all läsinlärning ske på det språk man behärskar allra bäst. Jag som lärare kan ju inte alla deltagarnas språk och behöver stöd och hjälp i att hitta metoder och material.

Jag börjar med en inventering: Vad behövs? Vilket material och vilka läromedel ska vi använda? Vilka resurser finns? Vilka personer utanför skolan kan vara till hjälp? Eftersom det inte finns färdigt alfabetiseringsmaterial, blir det en viktig uppgift att leta böcker, fråga modersmållärare och andra personer med samma språk. Jag ber de studerande att ta med bilder och föremål hemifrån. Vi skaffar *Mantra*-böcker med två språk parallellt. I Stockholm finns Språkcentrum, Internationella biblioteket, andra bibliotek, tidningar på olika språk, nätet. Utbildningsradion har sagor på olika språk - *Sagor i Världen* - med ordlistor, bilder m m. På webbplatsen Tema Modersmål finns mycket matnyttigt. Här finner man Lexin i olika varianter och verb i teman som illustreras med filmsnuttar. De olika modersmålen har sina egna sidor, till exempel finns en övning där man parar ihop ord och bild på somaliska hemsidan. Se vidare litteraturlista och webbadresser.

Ljudanalys och bokstavsindelning

I inledningsskedet arbetar vi med handens motorik och med att forma bokstäver. Här kan man hämta idéer från skolans nybörjarskrivböcker och anpassa dem till de vuxna. Parallellt arbetar

vi med att lära känna igen bokstäver och senare ord. De studerande letar efter den aktuella bokstaven på paket, skyltar, i texter, tidningar, annonser osv.

Nästa steg är arbetet med ljudanalys. Vi utgår från bilder eller föremål. Fördelen med bilder som har koppling till de studerandes vardag, bakgrund eller hemland är att de blir mindre tvetydiga. Jag undviker helt de bilder som finns i svenska nybörjarböcker för barn. Läsläror för svenska barn utgår från att de behärskar basen i svenska språket och att de har en gemensam kultur. Många av de bilder och ord som förekommer är svåra av många skäl, även om ordet ser lätt ut: os, sil ...

Vi utgår från inlärares modersmål: Jag visar en kniv. Vad heter detta på somaliska? Svaret blir *mind*. Inlärares vet ju vad det heter förstås. Jag som lärare lyssnar. Vi klipper ut bilder med ett visst ljud i början, mitten eller slutet. Jag samlar bilder med de olika ljuden/bokstäverna i plastfickor. Deltagarna tar fram bilder säger ett ord på sitt modersmål. Nu gäller det att lyssna efter ett visst ljud. Upprepa ordet flera gånger.

1. Hör du [m] i *mind*? Ja eller nej.

Deltagarna lägger bilder på ord som innehåller ljudet [m] i en hög.

När de börjar bli säkra gör vi tester.

2. Var hörs ljudet? I början, i mitten eller i slutet?

Säg ordet!

Gör ett kryss i rätt spalt.

Början	Mitten	Slutet
X		

3. Vilket ljud hör du i början, i slutet, i mitten?

Låt den studerande själv säga orden.

Skriv bokstaven i rätt fält.

Nästa steg blir lucktexter. En bokstav/ett ljud fattas.

Namnen i familjen, andra viktiga namn, platser, föremål, helger skrivs och lärs som helord. Räkneord, veckodagar, hälsningsfraser eller annat som är angeläget för den studerande. Vi samlar bilder, skriver orden, plastar in och klipper ut. Sedan parar de studerade ihop rätt bild och ord genom att säga ordet högt. Med samma metod kan man göra bingospel där det gäller att lägga rätt bokstav eller ord på rätt bild.

Datorn i läsinlärningen

De deltagare som håller på med läsinlärning tränar främst på att skriva och läsa på sitt eget språk. När de har kommit en bit på väg och skriver kortare ord brukar jag introducera enkla grunder i Word-programmet. Det har visat sig vara effektivt för läsinlärningen att maila och chatta. Här får man snabb respons och man är mycket motiverad att skriva. Det blir ”på riktigt”.

Alla får en hotmailadress och får lära sig att använda mail. En del mailar flitigt till vänner och släktingar i Sverige och i andra länder. Det är en hisnande känsla att kunna skriva och *använda* skriften och att det går så snabbt att skicka och få respons! Ett klick och på en sekund till ... vart som helst i världen!

Deltagarna tar också fram bilder och kartor och annan information från Internet och skriver egna texter. Det är roligt att se vilket samarbete som sker kring datorerna. Man

hjälp åt och lär mycket av varandra. Detta spontana samarbete har gjort mycket för att skapa en god stämning i gruppen. Nyheter läses från hemländerna och information hämtas på olika språk. För att underlätta har deltagarna lagt in populära adresser i Favoriter.

Tidningen 8 sidor med nyheter på enkel svenska finns både som papperstidning och att läsa eller lyssna till på www.8sidor.se. Man kan också skriva sin egen artikel där och lägga in bilder samt läsa andras inlägg.

Våga klicka (se Litteraturlista) är en bra handbok där deltagarna steg för steg lär sig grunderna i World. Alla arbetar med lektioner ur häftet och får när de är klara ett Diplom. Jag brukar byta ut texterna i boken mot våra egna, men följer annars gången. Här erbjuds också ett utmärkt tillfälle att ta tillvara de kunskaper som finns i gruppen. Man hjälper varandra, samtalar, visar och förhandlar sig fram.

Skriv lappar, meddelanden, köp och sälj ...

Svenska språket använder vi mest muntligt tills eleverna ”knäckt läskoden” och är säkra på att skriva och läsa på det egna språket. Under den här tiden har alltså de studerande hört mycket svenska och talar själv en del. Sedan blir övergången till att läsa på svenska inte svår. Man överför sina kunskaper till det nya språket. Att kunna skriva meddelanden till barnens skola, lappar för att komma ihåg vad man ska handla, sätta upp annonser på affärens anslagstavla mm är behov som kommit upp. Vi skriver gemensamt och tränar på att variera innehållet. Kursdeltagarna får verktyg som är praktiskt användbara i vardagslivet. När läsningen börjar fungera fortsätter oftast deltagarna att läsa på sitt modersmål, berättar och tipsar varandra om läsoplevelser.

Övergång till att skriva/läsa på svenska. Vi sätter ord på det vi gör - några exempel

Vi har tillgång till ett kök där vi lär språk genom praktik. Jag ber de studerande - i grupp eller par - att skriva ner/berätta hur man gör en speciell maträtt. Eftersom vår vana att laga mat efter recept ter sig rätt exotisk i större delen av världen så kommer det att handla om andra mått än de läraren är van vid - en kopp, några nävar, tills det blir tjockt osv. Vi gör sedan tillsammans ett recept på tavlan. Skriver ut mängd och vad man behöver. Det är bra om det finns konkret material till hands - förpackningar, husgeråd osv. Genom att de studerande visar, gör och säger de olika stegen lärs språket in. De som kan skriver av allt. Andra väljer enstaka ord eller fraser. Vi gör kostnadsberäkningar och ändrar storlek på recept. Tillsammans gör vi en gemensam snygg receptsamling med bilder eller dekorationer. Allt efter intresse i gruppen går vi vidare med matvanor, ”nyttig mat”, kroppens behov, hälsa.

Lämna klassrummet!

Jag strävar efter autentiska situationer, söker upp genuina miljöer och låter deltagarna vara aktiva och använda språket ”på riktigt”. Vi går till posten, biblioteket, stationen, BVC och affärer. Vi fyller i blanketter, besöker arbetsplatser och gör studiebesök. Vi tar alltid med bandspelare och digitalkamera. Bilderna fungerar som underlag till texter och samtal. Med bandspelarens hjälp kan vi göra lyssningsövningar i efterhand.

Inför studiebesöken talar och skriver vi om vad vi ska göra, vad vi tror om besöket, vad vi vill veta osv. På plats används språket. Jag tar alla tillfällen att låta eleverna hjälpa varandra att fråga, förhandla fram betydelser genom att använda de språk de behärskar bäst. Innehållet är det viktiga, att nå fram och att få använda de verktyg man har. När orden inte räcker tar de studerande hjälp av varandra och kroppsspråket för att förmedla åsikter, funderingar och frågor.

Bjud in gäster!

Genom att bjuda in gäster som berättar och samtalar med gruppen närmar man sig ett autentiskt möte. Det personliga mötet har så många kvaliteter som inte går att uppnå genom enbart läsning. Vem vi bjuder in beror främst på kontakter och intresset hos de studerande.

Vi märkte att det fanns många uppfattningar om polisen och deras arbete. Detta var något som behövde redas ut. En polis bjöds in. När vi bjuder in gäster följer vi en viss arbetsgång. Före besöket förbereder vi oss genom att tala om våra erfarenheter av och föreställningar om polisens roll. Jag fungerar som sekreterare och antecknar. Tillsammans formulerar vi frågor men också de tankar som finns i gruppen. Det ger mest om både gästen och gruppen får utbyte av mötet. Därför undviker vi att ha enbart intervjufrågor. Vi vill försöka efterlikna samtalet och erfarenhetsutbytet. Har vi möjligheter att använda modersmålet i skrift så görs det. De studerande skriver ner enstaka ord eller fraser som stolpar att komma ihåg. Parallellt med innehållet arbetar vi med skriv- och lästräning, prosodi och uttal. Jag skriver på tavlan och skriver sen ut på datorn i lättare och svårare versioner. Ibland får en studerande i uppgift att skriva rent. Texten arbetar vi vidare med som skriv- och lästräning. Deltagarna övar tillsammans i par och jag går runt och hjälper till. Några får i uppgift att spela in på band och ta foto med digitalkamera. Under besöket antecknar jag stödord både kring innehåll och känslor och reaktioner hos deltagarna. Detta blir underlag för ytterligare en text. Bandspelare och digitalkamera är värdefulla hjälpmedel för fortsatt bearbetning. Deltagarna skriver egna texter till bilderna.

När man lär sig i ett sammanhang, där man möts ansikte mot ansikte i ett samtal som intresserar är förutsättningarna att utveckla språket de bästa. Andra förslag på gäster är sjuksköterska, spärrvakt (Sthlm), busschaufför eller varför inte en ”vanlig svensk” där man kan diskutera synen på barnuppfostran. Hur gör ni? Det råder ju så många föreställningar om olikheter, men sällan träffas vi i vardagliga samtal där vi får möjlighet att upptäcka likheterna.

Ämnesundervisning och alfabetisering

Undervisning i matematik, natur- och samhällskunskap vävs samman med alfabetisering och språkinläring. Jag försöker fånga upp frågor från gruppen och utveckla dessa så att flera kunskapsområden kommer med. De studerande har chans att knyta an till tidigare kunskaper och vi hjälps åt att formulera detta på svenska. Här följer några exempel på ämnesområden vi arbetat med.

Matematik

Matematiken är lätt att koppla till vardagslivet. Pengar och ekonomi är alltid aktuellt. Jag har köpt in sedlar och mynt i olika valörer. Vi har stor nytta av dessa när vi ska visa positionssystemet och hur viktigt det är att få de olika värdena i rätt spalt exempelvis när man växlar pengar.

Man lägger pengarna i rätt spalt. Man börjar träna med stora rutor så att pengarna får plats under respektive siffra.

	1	4	3

Deltagarna tar med förpackningar. Vi jämför innehåll, vikt, volym och priser. Är det billigare att köpa en stor säck ris? Räcker pengarna? Hur gör vi när vi handlar? Får jag rätt tillbaka? Överslagsräkning tränas. Rymdmått och vikt tränas konkret. Överslag och uppskattningar jämförs sedan genom vägning och mätning. Vad tror du ett äpple väger? Vad väger boken, stolen, en bil, ett nyfött barn?

Annonser kan användas i matematikundervisningen -extrapriser, mobilerbjudanden, mm. Vilket blir billigast? Vad kostar det egentligen att köpa på kredit? Vi hittar på egna exempel eller utgår från annonser och diskuterar i grupper. De studerande uppskattar kostnader och motiverar sen sina val inför de andra.

Årstider

En somalisk kvinna frågade en dag: Hur kan folk leva i Kiruna? Där är det ju så kallt och mörkt och ingen sol. Varför ser de inte solen på vintern? Hur kan de fasta under Ramadan? Med hjälp av en snurrande jordglob och en ficklampa som sol illustrerade jag jordens rörelse. Vi ser hur jorden snurrar och hur det blir dag och natt på olika platser på jorden. På vintern lyser inte solen så starkt på norra halvklotet. Solen strålar nästan rakt 90 grader mot ekvatorn. Därför blir det varmare. Vi ritar bilder av solens infallsvinklar. När är vår skugga minst? Mät din egen skugga vid olika tider! Hur lång tid tar det för månen att gå ett varv runt jorden? Alla har sett månen växa och försvinna. Särskilt de som fastar har väl reda på betydelsen av månfasen. Men ingen är säker på hur lång tid det tar. Vi talar om släktskap måne – månad. Vad heter det på deltagarnas modersmål? – Varför finns det inte lika många stjärnor i Sverige? I Kurdistan sover man på taket när det är varmt och där finns massor av stjärnor! Vi talar om solen och planeternas rörelse.

Elektricitet

Vi talar om elektricitet för att få veta vad de studerande kan, deras förförståelse och vilka funderingar de har. Vad använder vi el till? Läxa: Skriv upp namn på eldrivna föremål hemma. Vi gör jämförelser. Vad får man el ifrån? Vilka andra energikällor använder människor? Sol, vind, vatten, olja, ved, kobajs, atomenergi, människo- och djurkraft. Solen är vår yttersta energikälla. Gör kedjor. Hur var det förr? Hur ser det ut på andra platser? Ved till matlagning och värme, oljelampor, stearinljus... Vi skriver texter och tar in grammatiska aspekter och jämför språken. Pekar på släktskap mellan substantiv, adjektiv och verb t.ex. värme, varm, värma.

Det skrivs och läses på olika språk i gruppen. Att arbeta med ett intressant innehåll eller med teman redan på de första stadierna i läs- och skrivinläring ger goda resultat. Respekt och nyfikenhet är viktiga nycklar till framgångsrikt samspel med de studerande. När vi ser till deras resurser och inte stirrar oss blinda på bristerna blir det lättare att lägga upp en adekvat undervisning. Vi lär oss tillsammans – också läraren!

Morit Malm är lärare i svenska som andraspråk i Stockholm.

Här följer en sammanställning av böcker mm som jag har haft stor nytta och glädje av:

Litteraturlista, studiematerial, webbadresser

Althoff, J & Nyberg, R., *Ordförrådet*, Aflabeta förlag 2003 (Tar upp metaforer, liknelser, synonymer, ironi, härliga illustrationer)

Biggestans, A/Sjögren, A (red), *Lyssna - Interkulturella perspektiv på multietniska miljöer*
Mångkulturellt Centrum, Botkyrka, 2001

Christensen, L & Kabakci, M, *Billedet og samtalevennen som fælles udgangspunkt i andetsprogsundervisningen*; ur Symposium 2003 Arena andraspråk Red Olofsson, M

Cummins, J, *Negotiating Identities*, California Association for Bilingual Education, 1996

D'Haem, J, *The Last Camel – True Stories of Somalia*, The Red Sea Press Asmara 1997
(Extra Svenska CD-rom ordnat i teman med hörövningar i stigande svårighetsgrad. Kan beställas bl a på www.mamut.com eller borje.langeen@vetamer.se tel 08-626 55 66)

Gibbons, P, *Scaffolding language*, Heinemann 2002

Jalla-nu klär vi julgranen! Utrikesdepartementet. Nedladdningsbar från UD:s hemsida

Kallifatides, T, *Ett nytt land utanför mitt fönster*" Albert Bonniers förlag 2001

Lahdenperä, P, (red) *Interkulturella läroprocesser*, HLS Förlag, 1995

Littman, C & Rosander, C, *Snacket går – Språkutvecklande övningar i svenska som andra språk*, Elevbok och Lärarhäfte med kopieringsunderlag, Bonniers 2004 (Roliga kommunikationsövningar som "utvecklar skrivandet genom naturliga, kreativa och meningsfulla uppgifter")

Luthman, H, *Svenska idiom*, 2002

Mantraböcker på två parallella språk. (Läs mer på Stockholms stadsbibliotek www.ssb.stockholm.se/templates eller på www.mantralingua.co)

Matematiska begreppsböcker på 8 språk. Myndigheten för skolutveckling, 2004.

(Böckerna finns i att hämta i pdf-format på <http://modersmal.skolutveckling.se/mattebegrepp> De är fria för elever, föräldrar och lärare att skriva ut och använda.)

Mosaik Faktaböcker, Gleerup 2002 (lättlästa småböcker inom olika ämnesområden, Böcker från olika länder Kurdistan, Somalia, Balkan, Iran m fl sammanställda enl samma mall: Människa och landskap, Djur och natur, Skola och fritid, helg och mat, Känd person, Språklådan och Ordlista. Några vanliga fraser på resp språk finns med. OBS Inte barnsliga! För mer info se www.gleerups.se)

Nylund, N & Buvall-Karlsson, G *Från Början – Svenska för vuxna nybörjare*, Bonniers 2004

Olsson, I, *Möte med människor från andra kulturer - En praktisk etikbok med fokus på barn, sexualitet, äktenskap, sjukdom och död i olika länder*, Moris förlag 2002 (Boken kan beställas per e-post kulturkompetens@hotmail.com alt tel 042-16011047 för 150 Kr)

Skeppstedt, I& Widén, I, *Våga klicka – enkel ordbehandling på lätt svenska* Bilda Förlag, 2001

Somaliska nybörjarböcker:

Buugga Higgsaadda , Iyo Heesaha För träning av bokstäver och skrivgrunder. ISBN91-7910-389-8

Buxton, Cecile A journey through Somalia. Utifrån alfabetets bokstäver presenteras en kort text med anknytning till kultur och vardag i Somalia. Fina illustrationer som går att använda för samtal och skrivövningar.

Jama Mohamoud Omar *Buugga af Soomaliga* Somalisk läsebok. Skolverket 1994

Best fr CC:s Bokimport AB, Enköpingsv 17, 74082 Örsundsbro 0171-61105

Yusuf,H & Abdullahi, H *Buugga Qorista iyo* Skriv och läsövningar på somaliska. Kan användas individuellt självinstruerande ISBN91-7910-284-0

Användbara länkar:

Det svenska skoldatanätet www.skolverket.se/skolnet/

European Schoolnet www.eun.org/eun

Internationella biblioteket www.internationellabiblioteket.se

Libris-nationellt biblioteksdatasystem www.libris.kb.se

Macondo www.macondo.nu presenterar latinamerikanska och karibiska och afrikanska författare och deras översatta verk. Så småningom kommer också Nordafrika, Mellanöstern och Asien ingå. Från hemsidan kan man söka litteratur efter världsdel och land. Genom skönlitteratur lär vi oss mycket som blir till glädje och nytta i mötet med våra studeranden.

Modersmål www.modersmal.net Interaktiva program, Lexin mm

Mångkulturellt Centrum www.mkc.botkyrka.se

Nationellt Centrum för svenska som andraspråk www.lhs/sfi/

Skolverket Somalia www.waxbarasho.com

Somalia www.skolor.lund.se/modersmal

Språkcentrum www.spc.edu.stockholm.se

Språkforskningsinstitutet i Rinkeby www.rinkeby-multiling.stockholm.se

Utbildningsradion UR www.ur.se _Sagor i Världen

8 sidor - Lättlästa Nyheter på www.8sidor.se